

SALVADOR PALOMAR

EL DRAC
DELS FRARES
(REUS 1827-1835)

CARRUTXA
1980-2020

EL DRAC DELS FRARES
REUS 1827 - 1835

Salvador Palomar

2020 del text, Salvador Palomar
2020 de l'edició, Carrutxa

Ⓓ Sou lliures de reproduir els continguts d'aquest llibre amb finalitats educatives, culturals o informatives, tot esmentant-ne la procedència.

Ⓒ No es pot utilitzar aquesta obra amb finalitats comercials.

1a edició digital: abril de 2020

Edita: Migdia Serveis Culturals CB

DL: T-470/20

ISBN: 978-84-87580-80-2

Imprès a Calaceit amb energia solar per Gràfiques del Matarranya

La costum que tenen las províncias orientals de Espanya de portar gegants devant de la professó de Corpus és molt antiga, y dat que això simbòlicament signifie que totes les grans potestats de la terra se humilian devant de la del Cel, no contents en alguns pobles ab posarhi gegants que solian representar continents, Àssia, Àfrica, América, fins hi anyadian, preferintlos a vegadas a aquells, los reys dels animals, com la Àliga, lo Lleó, etc. Res hi ha que dir tocant a aquesta costum tradicional, encara que las figuras simbòlicas, per més capritxo y sens malícia, s'haguessen en algun punt transformat, com lo mateix poble de Reus ho acreditava, pus tenia una mula guita (la mulassa, com que quan aquesta girava 'l cap al revés, tots los noys que hi anavan per prop cridavan *¡á la guita!* sense saber ells mateixos lo que allò volia dir), y en festas de passats sigles, en la capital catalana, hi figurava així mateix lo Basilisch, y en lo poble de Vilafranca, de temps immemorial usan lo Drach. Però quant no's tractava de profesons de Corpus y, faltant a la costum limitada y ja de temps reconeguda, s'hi introduhia en una festa religiosa un nou animalot, que res tenia de simbòlich en lo sentit anteriorment indicat, y se li feyan fer certas evolucions que tenian una significació política, y per lo mateix revelavan un atreviment dels més impolítichs, no pot atribuirse l'invent sinó a aquells apassionats hòmens de partit, que obran per odi y may prevehuen que els temps mudan, y que las burlas acaban sempre per portar venjansas.

Antoni de Bofarull, *Costums que's perden y recorts que fugen* (1880)¹

Reus compta, des del 1991, amb un drac festiu, vinculat al Ball de Diables. Una peça, obra d'Albert Macaya, que segueix el model tradicional de figura portada per una sola persona. Històricament,

¹ BOFARULL, Antoni de. *Costums que's perden y recorts que fugen*. Barcelona: La Renaixensa, 1980, p. 108-109.

però, el drac no havia format part dels seguicis festius de la ciutat, en què la presència de bestiari es reduïa a la Mulassa, companya dels gegants de la vila des del primer quart del segle XVII.

Aquest opuscle explica les vicissituds d'un drac festiu que va tenir una vida força breu, al segle XIX, bastit pels franciscans del convent de Santa Maria de Jesús —edifici que ocupen avui l'Institut Salvador Vilaseca i l'església de Sant Francesc—, al camí de Misericòrdia.

A més a més, la recerca sobre aquest període de la història ens aporta dades sobre el context en què fou feta la peça, el seu paper en la festa i en els enfrontaments ideològics que sotragaven la societat reusenca d'aleshores.

Aquesta publicació, que amplia el contingut de l'opuscle publicat per Carrutxa el 1987,² vol apropar-vos al coneixement d'una figura certament singular en el conjunt de la imatgeria popular catalana.

El drac ha estat, sens dubte, l'ésser fantàstic més conegut i representat en el bestiari popular. De l'ampli ventall de fauna mítica que la humanitat ha conegut, el drac és la bèstia fabulosa més present en la literatura —de les rondalles i llegendes a les narracions de fantasia èpica—, en la iconografia —molts cops associat a les forces infernals— o en la creació audiovisual contemporània.

Els dracs han estat i són bèsties de foc. Des d'antic, l'ús d'artificis pirotècnics ha possibilitat la representació de la seva capacitat, com a éssers mítics, de treure foc per la boca. Els exemples en la imatgeria festiva catalana són prou coneguts, a través de la documentació i pel fet que compta amb figures més o menys antigues com ara les de Vilafranca del Penedès, Solsona, la Bisbal d'Empordà, Olot, Vilanova, Sitges..., en un repertori que s'ha anat ampliant i ha crescut notablement des de la recuperació de la festa al carrer als anys vuitanta del segle passat.

No cal justificar, per tant, que al primer terç del segle XIX la figura del drac era ben coneguda i que la construcció d'una peça que el representava podia suposar un divertiment per al poble que el contemplava al pas de les professons de Corpus o a les festes de barri, i és en aquest context que cal situar la construcció del drac dels franciscans reusencs.

2 PALOMAR, Salvador. *El drac històric de Reus*. Reus: Carrutxa, 1987 [Fulls monogràfics; 3].

El marc polític i social de l'època

Es fa difícil entendre la curiosa i, fins a cert punt, sorprenent història del drac reusenc sense apropar-nos al context social del moment.

Acabada la guerra del Francès, el 1814, s'obrí un període de forta conflictivitat política marcat pels enfrontaments entre els absolutistes i els liberals que, a partir de la mort del rei Ferran VII, es va traduir en successives guerres civils durant bona part del segle XIX.

Després de sis anys d'absolutisme, el 1820 començà un període de govern liberal que durà només tres anys. Ben aviat, les forces conservadores es van mobilitzar per aturar els canvis. Com afirma Pere Anguera:

L'eufòria dels primers dies, que semblava compartida per tota la comarca, aviat es començà a trencar en l'entorn reusenc. En aquests quallaren des del primer moment les revoltes reialistes, que trobaven excessivament avançat el programa de govern. Aquí i a la resta del país formaran el moviment armat, camperols addictes al clero.³

Després d'uns mesos d'enfrontaments entre els reialistes partidaris del poder absolut i els liberals, i amb l'entrada de tropes franceses que donaren suport a Ferran VII, s'acabà el període de govern progressista el mes de novembre de 1823. Des d'aquest moment i fins al 1833, l'anomenada Dècada Ominosa, el govern va estar en mans dels absolutistes i les tensions, la repressió i la persecució política foren notes constants en el panorama quotidià de poblacions com Reus.

El 1833, a la mort del rei, després d'un seguit de pronunciaments fracassats, el 29 de setembre de 1833 els liberals optaren per donar suport a la seva filla Isabel com a reina d'Espanya, en contra del germà de Ferran, Carles. En els últims anys del seu regnat, Ferran havia permès un seguit de reformes, per atraure els sectors liberals, que van provocar el rebuig dels més conservadors.

3 ANGUERA, Pere; GORT, Ezequiel; MELICH, Jordi. *Aproximació a la història de Reus*. (Vol. II) Reus: Ajuntament, 1980, p. 29.

El 1827 va esclatar a Catalunya una insurrecció armada de caire absolutista, coneguda com la guerra dels Malcontents, una revolta contra algunes mesures reials com el fet de no haver restablert la Inquisició —tribunal que ja havia estat abolit durant el trienni lliberal— o permetre la presència de militars de caire massa progressista a l'exèrcit. La revolta finalitzà la tardor de 1827 amb l'arribada del rei i les seves tropes al Principat.

La professó del drac

Cal situar, doncs, l'aparició d'aquest drac reusenc en un context de fortes tensions polítiques i enfrontaments, àdhuc violents, que afectaven la societat del moment. Les manifestacions religioses eren, alhora, objecte de prohibicions —com el tancament de tavernes i cafès— i motiu d'alarma quan, per exemple, s'aviaven gats o gossos en el seu curs per a causar el desori entre el públic.

El convent acollia, d'antic, alguna confraria d'ofici, com la dels corders, que participava a les professons amb les corresponents demostracions festives, i a partir del 1800 sembla que va servir els antics gegants de la vila, un cop aquests foren substituïts per les tres parelles —Vitxets, Moros i Indis— que han arribat fins als nostres dies. De fet, la professó de la vuitada de Corpus, que partia del convent, era força lluïda i comptava amb la participació d'elements festius que també sortien al carrer per les festes de barri en honor a sant Antoni de Pàdua. I el 1827 els frares del convent de Sant Francesc van construir un drac.

En aquest context, la construcció d'una figura del bestiar tan característica dins la nostra tradició com és un drac no sembla tan sorprenent. El que potser resulta més excepcional és la finalitat amb què s'emprà, si més no, la vegada que més va restar en el record de la ciutadania: fer befa dels liberals.

Els fets anaren així:

Si en un principi el règim absolutista semblava comptar amb el suport dels camperols, ben aviat aquests es revoltaren de nou, moguts pels interessos econòmics que després prengueren una disfressa ideològica. El 9 de juliol de 1826, els pagesos del Camp

enderrocaren les muralles reusenques. Les pedres de l'enderroc foren aprofitades pels franciscans per a bastir el porxo al davant de la porta d'entrada de llur convent, el dia de llur patró, el 1827.⁴

I el dia de la inauguració d'aquest nou portal, segons explica Antoni de Bofarull,

Los frares de San Francesch feyan una professó pera celebrar l'acabament del pórtich de sa iglésia, qual obra havian realisat logrant la cessió de la pedra y despullas dels fortins y demás fortificacions alsadas poc anys ans entorn de la vila, y pera revestir de més pompa aquella festa, se manà construir un inmens drach de cartró, que prechís a la professó lo mateix que fan los gegants.⁵

Aquest era un drac de foc que, per mitjà d'un seguit de peces metàl·liques podia disparar coets i carretilles. Però el seu foc no anava adreçat al divertiment públic: aquella professó va esdevenir una manifestació política que va impactar la vila. El 1884 Eduard Toda la descriu així i la contextualitza en el marc dels enfrontaments ideològics del moment:

Més tard, en 1823, lo convent se feu tot lo desagradable que li siguié possible, perquè las autoritats manavan allotjar en sa casa algunas companyias de miquelets. Bé ho pagà aquell, que a totas horas sentí cantar lo trágala ab que el regalaren los constitucionals.

No fou digerida la cansó per los frares de Sant Francesch y la guardaren per espay de quatre anys en sa boca per retornarla als liberals a la primera oportunitat. Vingué en l'any 1827 la professó de San Anton, celebrada amb gran aparato lo día 13 de juny y un religiós fill de Vilafranca realisà la malhaurada idea de fabricar un *Drach* de cartró, espècie d'animal monstruós al que movian las barras guarnidas de ferraduras y pels quals ulls sortian espurnejant las carretillas que de dins es disparavan. Serví tal dragó per retornar lo *trágala*,⁶ y recorregué ab tal objecte las casas dels liberals,

4 ANGUERA-GORT-MÈLIC, *Op. cit.*, p. 32.

5 BOFARULL, *Op. cit.*, p. 109.

6 Fa referència a una cançó que els liberals empraven per a humiliar els absolutistes després del pronunciament militar de Riego, al començament del trienni liberal.

escollat per un frare y un oficial de voluntaris realistas de las companyas de Miró y seguit d'una turba de fanàtichs que al afront y al insult hi afegian ab sos crits y comentaris, la burla y la xacota. Lo convent no corregí aquell erro, y feu mal, perquè no li fou perdonat, sent lo recort del drach un dels més vius que es conservan encara avuy en lo poble. Sigué una falta immensa, agravada per lo pes que donà a la broma la presència en lo convent de la primera autoritat provincial de la ordre. Perquè lo pare Joan Anton Marqués, que durant nou anys havia sigut guardià de Sant Francesch y després custodi de la província, en 1826 fou nomenat provincial de la ordre y escollí pera residència son antich convent de Reus, en lo qual vegé y no atinà a evitar l'afront del drach. És més: vàlida corregué la veu de que los frares donaren en acabat un sopar als realistas que acompanyaren la bestiota, repartint com grau extraordinari, llavors molt celebrat, un pollastre per convidat.⁷

El testimoni d'Eduard Toda, nascut a Reus el 1855, és prou interessant perquè recull, si més no, allò que havia restat en la memòria del poble mig segle després de la desaparició del convent. El record dels temps del *Trágala* sembla indicar que la cercavila del drac, a més de pirotècnia, anà acompanyada d'insults i cançons burlesques, com les que entonaven el realistes reusencs: «Vomitad la carta / Constitucional

La sàtira del text es dirigia particularment contra Ferran VII, que fou obligat a jurar la Constitució de Cadis. En el comentari de Toda, cal interpretar, doncs, que amb la sortida del drac es retornà al temps de l'escarni públic dels oponents polítics. Antoni de Bofarull, al seu *Costums...* (p. 106), en recorda alguna estrofa «que aprenguí en temps posteriors, pus de tan imprudentas cantarellas no m'en puch recordar, perquè mamava jo encara quant se feyan:

Constitución o muerte,
será nuestra divisa:
si algún servil la pisa,
la muerte sufrirá.
Trágala, trágala, trágala,
trágala tú, servilón,
tú que no quieres
la Constitución.»

7 TODA, Eduard. «Crema dels convents a Reus». *La Il·lustració Catalana* [Barcelona], vol. V, núm. 112 (1884), p. 3.

/ Supuesto tragásteis / el ser liberal».⁸

És força significativa la referència als pollastres —aleshores, un menjar de festa assenyalada— amb què foren obsequiats els participants en el greuge als liberals, i també perquè apunta als fets com una de les causes que motivaran la destrucció del convent el 1835.

Encara més proper en el temps és el testimoni d'Antoni de Bofarull que, a la seva obra sobre els seus records de joventut —*Reus, entre 1820 i 1840*, n'és el subtítol—, explica:

Quant seguint recte lo curs y caminant de frente 'l Drach, com és natural, arribava al davant de la casa d'un negre⁹ conegut públicament per tal, ja fos que hagués exercit algun càrrech en temps dels constitucionals, ja que hagués sigut oficial d'aquests o... llavors lo polítich Drach comensava a fer postures, com si's volgués girar a una part o altra, y donant mitja volta, per fi, és a dir, posant-se de cara a la porta de la casa, contra quals habitants volia venjarse, anava acostantse fins a ficar casi 'l bech dins l'entrada, y llavors era 'l gran furor de las llenguotas, pus allargava la llengua

8 Transcrita per Bofarull a l'obra citada, p. 107.

9 Malnom que s'aplicava als liberals, amb intenció ofensiva: «Los Negros han suprimido los conventos de monjas de Tarragona y han reunido sus comunidades en los de Reus» (*El Restaurador*. Madrid, 24/7/1823). O bé aquesta dècima que es va recitar a la benedicció de la bandera dels voluntaris reialistes de la vila de Reus:

«Brindo a la plausible unión
que desea todo el orbe
y a que el *negro* que la estorbe,
pague vil su traición.
A que, constancia y tesón
den los cielos a Fernando,
y a que su cetro empuñando,
para cimentar la paz
sepa decir sin disfraz,
mueran los del *negro* bando.»

(*Diario de Barcelona, Diario Balear*, 16/5/1825)

S'explica també que per aquesta raó, malgrat la voluntat de fer uns gegants a la ciutat que representessin els diferents continents, no es van construir uns gegants negres al primer terç del segle XIX.

tant com podia, sacudint-la cap amunt y cap avall, y comensava l'esquitzament contínuo de fochs, repetintse y més repetintse tant imprudent provocació fins que la ànima, preventivament instruhida o qui sap si obehient a alguna senyal convencional, se donava per cansada o satisfeta seguint llavors son camí fins a trobar una altra casa ahont se degué repetir la operació, y així consecutivament fentho en todas las del curs que tinguessen la mala taca, fins a tornasen altra volta a la iglésia.¹⁰

Desconeixem, però, quin dia es va fer aquesta primera professó. Bofarull no aporta la data, mentre que Eduard Toda la situa en la diada de Sant Antoni de Pàdua, el 13 de juny.

Un dietari de l'època, el d'Antoni Pons, ens parla també de la sortida del drac, però en una altra data:

Julio 8: Hicieron la fiesta de san Antonio los frayles de San Francisco y a la procesión iba un drach que lo hizo un frayle del mismo convento llamado Gorgas, esto fué una burla, a su modo de pensar para los liberales o constitucionales.¹¹

I encara un altre autor, Josep Alsina, la situa un any abans, el 18 de juny de 1826.¹²

Potser aquesta discrepància en la data i el motiu s'expliqui pel fet que el drac potser va sortir més d'una vegada. Construït com a drac festiu per a participar en la festa de Sant Antoni del juny o en les solemnitats del moment, fou aprofitat en un moment d'eufòria contra els liberals com a recurs en una cercavila que els blasmà. Tal vegada fou aquesta professó del drac la que restà en la memòria popular com la principal, però potser no fou l'única aparició del drac franciscà al carrer.

En tot cas, segons anota Eduard Toda, a les festes de Sant Antoni de 1831 no consta la presència del drac. Segons els llibres de comptes

10 BOFARULL, *Op. cit.*, p. 110.

11 PONS, Antoni. *Libro de varias cosas sucedidas en esta villa y algunos parages de Cataluña*. Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1988, p. 89.

12 ALSINA, Josep. *El convent de Sant Francesc de Reus (1488-1835)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1985.

hi hagué tronades i van sortir els gegants i els balls de Valencians, Bastonets, Pastorets i Moros i Cristians.¹³ I, com podríem suposar, no hi ha cap referència a les festes solemnes que la vila organitzà el 1833 amb motiu del jurament d'Isabel II.

Un drac inspirat en el de Vilafranca

Es fa difícil saber com era exactament aquest drac. Pel que ens descriuen els diferents autors, era força gran, tenia una llengua mòbil, treia foc per la boca i era portat per una sola persona, que Bofarull anomena ànima:

Aquell Drach tenia lo bech obert, la llengua movedissa, y fins treia foch per la boca, lo que's realisava, portant l'home que hi anava a dins o que aguantava la bèstia (la *ànima* del drach com diríam valentnos de la tecnologia gegantesca) varias carretillas o cohets, que per medi de un bastó y coll avall del animalot, feya sortir pel demunt de la llengua de aquest, peganhi foch algun dels ajudants que anavan a la vora.¹⁴

Tot i que sembla que el drac només era portat per una sola persona, Toda, com ja hem vist, afirma que era acompanyat per un frare i un voluntari reialista. És evident, per altra banda, que si el drac era gran i no parava de fer evolucions davant les cases, el portador havia de ser rellevat de tant en tant.

Una dada important per tal d'imaginar-nos com podia ser aquest drac és la de considerar que els frares de Sant Francesc l'havien construït a imitació del drac vilafranquí. Alsina ho detalla així: «Llavors residia al convent un frare, fill de Vilafranca, anomenat Auló. Va tenir la idea de construir un drac per fer-lo anar a la processó que clouria les festes, tal com havia vist a la seva vila nadiua».¹⁵

Una observació amb la qual coincideix, com s'ha dit, Eduard Toda: «Un religiós fill de Vilafranca realisà la malhaurada idea de fabricar

13 TODA, Eduard. *Los convents de Reus i la seva destrucció*. Reus: Revista del Centre de Lectura, 1930, p. 30.

14 BOFARULL, *Op. cit.*, p.109.

15 ALSINA, *Op. cit.*, p.126.

un Drach de cartró, espècie d'animal monstruós al que movian las barras guarnidas de ferraduras y pels quals ulls sortian espurnejant las carretillas que de dins es disparavan.»¹⁶

I encara ho comenta també el dietari d'Antoni Pons: «A la procesión iba un *drach* que lo hizo un frayle del mismo convento llamado Gorgas.»¹⁷

No sabem si aquest pare Auló i el tal Gorgas eren la mateixa persona. Podria tractar-se d'un renom o potser un va aportar la idea i l'altre en fou el constructor.

En tot cas, la petjada vilafranquina en la construcció de la bèstia reusenca sembla palesa. Podem creure que el drac dels frares fou fet, com el penedesenc, amb forma de bèstia alada —amb ales de ratpenat— i un cap gros, amb una boca gran, probablement farcida de dents, amb una llengua mòbil que es podia manipular des de dins i que devia portar incorporada alguna mena de ferro, caragol o pinça on fixar els coets. Ens sembla poc probable, a la vista dels dracs històrics que coneixem, que fos el mateix portador l'encarregat d'alimentar de coets la boca de la bèstia, encara que des de dins —això correspondria a les descripcions del moment— sí que podia adreçar el foc cap on més li convingués.

Tot això, és clar, si es que la semblança amb el drac vilafranquí no es quedà només en la pura intenció. No tenim cap mena de representació gràfica de l'animal i els trets morfològics que hem anat apuntant cal considerar-los com a hipotètics.

Finalment, no sembla que aquest drac fos acompanyat per cap mena de formació musical específica. Si va participar en la professó de Sant Antoni, festa del barri on s'ubicava el convent, probablement pogué dansar al so del flabiol o de les gralles, però no en tenim cap constància documental.

Les conseqüències de la professó. El carnaval de 1834

Evidentment, la broma va caure molt malament entre la població reusenca i, molt especialment, entre els simpatitzants de les idees

¹⁶ TODA, «Crema dels convents...», p. 3.

¹⁷ PONS, *Op. cit.*, p. 82.

liberals. Com comenta Alsina:

En aquell temps vivia al convent reusenc el pare fra Anton Marquès, ministre provincial de Catalunya [...]. Aquest no va pensar en la mofa que hom havia fet dels vençuts, o no es va atrevir a desautoritzar-la. Aquesta processó i la venda que els religiosos havien fet de la Verge patrona del Regiment Immemorial del Rei [...] van ser els dos pecats polítics que el convent va cometre contra la vila i van pesar molt en la preparació de la nit de sang de Santa Magdalena.¹⁸

També Antoni de Bofarull, referint-se a l'impacte que va tenir l'esmentada processó comenta:

Bogeria fou aquella que cap persona sensata podia aprobar, y que produhí ab lo temps, altrás bogerías més trascendentals pus quan tornà a girar la truyta, anys després, al mitj de la plassa del Mercadal, ab gran gatzara del poble, fou cremat lo Drach, lo mateix o un altre simulat, però de tots modos executantse un acte que renovava en la memòria un altre anterior, o 'l donava a conèixer als que 'l tenian olvidat o ignoravan, avivantse així las passions y augmentant pretextos per a cruels venjansas.¹⁹

Efectivament, l'any 1834, en el transcurs de les festes de Carnaval, una reproducció d'aquell drac fet pels franciscans fou cremada al mig de la plaça del Mercadal. Antoni Pons ho explica així:

Febrero 11: Último día de Carnestolendas se formó una diversión al pueblo de Reus por la tarde, pues se reunieron en casa Francisco Subirá (a. Roset) y se inventaron al hacer salir un drach en vista del que salió en 8 de julio de 1827, que los frayles franciscanos del convento de este pueblo lo hicieron para la fiesta de San Antonio. Iba en la procesión de manera que aquello quería decir que todo se lo dragaban, pues de resultas de eso salió éste haciendo burla de aquel. Lo hicieron ver a todo el pueblo y en las casas que conocían era carlistas levantaban el drach. También llevaban el libro verde

18 ALSINA, *Op. cit.*, p.179.

19 BOFARULL, *Op. cit.*, p.109.

con una horca en señal de que allí tenían todos los liberales alistados y de cuando en cuando, cogieron alguno y llevado a la Ciudadela de Barcelona.

En fin, después de haberlo enseñado por todo el pueblo lo quemaron a la plaza Mayor a las 5 de la tarde. El acompañamiento fue muy grande llevando por achas o antorchas un manado de sarmientos, el que sirvió para quemar dicho drach.²⁰

La mascarada que sortí aquell dimarts de Carnaval era composta, segons Alsina,

per forces pertanyents a totes les classes socials, però organitzada i animada per xicots de famílies burgeses. En aquesta mascarada hom feia la paròdia d'una processó, els minyons anaven cantant, com si fossin salms, uns versos compostos pel reusenc Joan Gené i Solanes [...]. Al davant de la carnavalada portaven pomposament una forca i en penjava un llibre descomunal que portava escrit a les cobertes *Libro Verde*.²¹

Segons el mateix autor, la mascarada va començar el seu recorregut en un hort que hi havia proper a l'anomenada porta de Misericòrdia i va passar per davant del convent, moment en què potser el *nou* drac va imitar l'anterior, tirant coets i carretilles, entre la gresca i la cridòria de la gent, però amb una intencionalitat ben diferent.

Després de passar pels carrers més centrícs de la vila, aquest segon drac reusenc va acabar la seva curta existència cremat a la plaça del Mercadal. No en sabem res de com era ni amb quins materials fou bastit, però el cert és que fou identificat com la rèplica burlesca del drac dels religiosos.

L'any següent, per Carnaval, la sàtira contra les institucions catòliques va retornar. El dimarts es va cremar una casa de considerables proporcions, amb el rètol de «Santa Inquisición», després de passejar-la pels carrers entre crits com «—Morin els caps pelats!» en referència als frares.²²

20 PONS, *Op. cit.*, p.125.

21 ALSINA, *Op. cit.*, p. 184.

22 *Ibíd.*, p. 194.

La fi del drac dels franciscans

Efectivament, com apunta Bofarull, la peça que es va cremar al Mercadal no era l'original que, probablement, es conservava a l'interior del convent. El drac dels frares degué desaparèixer amb la crema del convent a l'any següent d'aquell carnaval.

El 1835 van esclatar en diverses poblacions revoltes contra els ordes religiosos, fonamentalment, pel suport que havien donat a l'absolutisme i als carlins. A Reus, la nit del 22 de juliol de 1835. Pocs dies abans, membres de la milícia local — liberals — havien estat agafats en un enfrontament amb una partida carlina dirigida per un frare. Entre aquests, alguns reusencs, que van ser detinguts, torturats i, finalment, assassinats. Alsina explica:

El destacament de milicians urbans reusencs que havia estat rellevat d'Arnes tornava a Reus. En aquest camí de retorn van ser sorpresos per una partida carlista. I un dels frares que anava en la partida va manar que a un dels milicians voluntaris li traguessin els ulls i que després el clavessin en creu.²³

Sembla que això fou el detonant de la crema dels convents de Sant Francesc i dels carmelites. Tant Alsina com Toda descriuen els fets, com els implicats en la bullanga s'abastiren de feixos de pi i buscall al forn del Vidre i com, amb atxes de vent a la mà, van entrar al convent per a calar-hi foc:

Lo foch s'escampà per tot lo convent, cremantse celdas, salas y demás dependèncias de la casa ahont se trobavan mobles, fustas y objectes que poguessen alimentar las flamas. [...] Los únichs llochs de Sant Francesch salvats del incendi foron el rebost y 'l celler, perquè els exaltats que fins ells arribaren preferiren no solament menjar y beure, sinó anarse emportant les provisions reunidas per a satisfacer la necessitats materials de la comunitat.²⁴

23 *Ibíd.*, p. 196.

24 *TODA, Los convents...*, p. 46.

Un drac singular

Girona tenia lo drach y'l dragoní; Berga, la Patum; València y Tortosa, la tarasca, originària de la tarasque de França; Vilafranca del Panadés, Igualada, Lleyda, la Bisbal, Vendrell y Reus també tenien son corresponent drach. Respecte a aquest últim podem dir que quan governaven los blanchs o los *negres*, al passar per casa d'algun caracterisat contrari, llavors lo drach tirava cohets y piules. Lo qual demostra evidentment lo que ja havem dit, que cada època te son modo de ser especial y que lo que en altre temps era objecte de veneració per son significat, avuy fa riure, Lo simbolisme, com tota idea purament humana. està subjecte a la lley del progrés.

Als drachs dels pobles de Catalunya que havem citat, los acompanyava generalment una munió de comparses y entre elles, la dels diables y diablots.²⁵

L'especificitat del drac reusenc destaca en el conjunt del bestiar festiu català de l'època. És clar que hi ha altres exemples de figures d'imatgeria popular que, pel context històric, van adquirir una significació política rellevant. A Reus, n'és un bon exemple l'Àliga, bastida a la dècada de 1620, que durant la guerra de Successió s'identificà amb la causa austriacista fins al punt de comportar la seva desaparició al primer terç del segle XVIII.²⁶

Coneguda, doncs, la singular trajectòria del drac reusenc bastit pels franciscans, hom pot dubtar si la seva construcció va obeir a la voluntat de donar més atractiu a les festes que tenien el convent com a referència —vuitada de Corpus i festa del barri— i, en un context d'enfrontaments ideològics, fou aprofitat per a fer befa dels liberals, o bé fou construït expressament per aquest fi.

25 *Revista de la Asociación Artístico Arqueológica Barcelonesa*. Vol. I, núm. 4, 1/7/1897.

26 GORT, Ezequiel; PALOMAR, Salvador. *L'àliga*. Reus: Carrutxa, 2009 [Monogràfics; 16].

A tall d'epfleg

El cert és que aquest és l'únic drac festiu que coneixem en la història de la ciutat. No fou fins a finals del segle xx que una nova peça s'afegí al seguici de les festes majors de Sant Pere i de Misericòrdia.

Abans, però, a la dècada de 1960, ja es parlava de construir noves figures per al seguici de la festa major. D'una banda, uns gegants negres, com havia de ser, i, de l'altra, una mena de drac xinès. A l'informe que elaborava cada any la comissió de festes podem llegir:

Proyectos para el próximo año: [...] Confeccionar dos gigantes y dos cabezudos negros. Nos hemos enterado que en Zaragoza se han construido varios gigantes de plástico y, si el Sr. Alcalde lo permite, podríamos enterarnos del precio, para exponerlo en la Permanente y que esta decida. Este nuevo sistema de fabricación en plástico hace que los gigantes y cabezudos sean mucho más ligeros y, por tanto, más manejables.

[...] Crear, si fuese posible, otra figura nueva, como —por ejemplo— un dragón de cien pies, que echara humo, fuego y petardos por la boca y con articulaciones en el cuerpo para poder contorsionarse. Dado el efecto que produciría esta nueva adquisición, por su largura y su movimiento oscilante, representaría una novedad para Reus que causaría la admiración de pequeños y grandes, y además, su coste no sería elevado.²⁷

Es proposava organitzar un concurs d'idees, que no s'arribà a realitzar, i la ciutat hagué d'esperar encara un quart de segle a incorporar aquesta figura al seu repertori festiu.

L'actual Drac de Reus, que compta també amb una versió infantil, el porta el Ball de Diables. De color verd, amb un sol cap, unes ales grans i una cua caragolada i acabada en punta, és portat per una sola persona. Té punts de foc a la boca, a les ales i a la cua. El 1996 va ser reformat per a posar-hi quatre potes. Compta amb melodia de ball pròpia, interpretada per una cobla de ministrers, amb sac de gemecs, acordió, tarota, flabiol i tamborí.

27 Arxiu Municipal de Reus. Carpeta «Fiesta Mayor 1964». *Memoria de la Fiesta Mayor de Reus 1964*.

Aquest opuscle sobre un drac singular s'ha publicat
en una diada de Sant Jordi excepcional
Reus, 23 d'abril de 2020

ISBN 978-84-87580-80-2

9 788487 580802

CARRUTXA

Monogràfics, 19